

17. Yy'ın İlk Çeyreğinde Miras Edinme Yolu Olarak Hibe¹

Seher Yüçetürk²

Özet

Miras İslam hukukuna göre göre hem erkekler ve hem de kadınlar için hukuki bir hak olarak tanımlanmıştır. Miras edinme yolları ve miras konusundaki pay İslam şer'i hukuk kurallarına göre oluşturulmuştur. İslam hukuku özellikle miras paylaşma usulünü çok net belirlemiş olduğu için miras paylaşımı en az ihtilafli kolular kapsamına girmiştir. İslam hukukuna göre miras pay etme noktasında erkekler 2 pay verirken kadınlara 1 pay şeklinde hak tanımıştır. Bu noktada kadınlar İslam hukukuna göre pay alma noktasından erkeklerden daha az avantajlı gözükseler dahi aslında kadınların mirastan yararlanmaları konusunda erkekler ile eşit hakta sahip oldukları yapılan uygulama neticesinde ortaya çıkmaktadır. Erkekler miras paylaşımında iki pay alırlarken kadınlar bir pay babalarından evlendiklerinde ise kocalarından miras alarak aslında iki pay mirasa sahip olmaktadır. Miras konusunda erkeğe iki pay verilmesinin bazı sebepleri makalede izah edilmeye çalışılacak olan sorunsallar arasında yer almıştır. Makalenin asıl amacını mirasın alt başlığı olan ve bir miras edinme yolu olup olmadığı tartışılan hibe konusunun Üsküdar ve Kayseri sicillerine yansıyan örneklerin kullanılması ile irdelenmesi oluşturacaktır.

Giriş

Klasik Dönem Osmanlı Üsküdar'ı ve Kayseri'sinde miras ile ilgili davaların alt başlığı olan hibe ve hibe yapma yolları, şartları, hibe yapma nedenleri 17. yy.'ın ilk çeyreğinde Üsküdar ve Kayseri mahkemelerinde gerçekleşen hibe davaları konu edinilerek incelenmeye çalışılacaktır. Çeyrek yüzyıl boyunca Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine ait defterler taranmış ve konu ile alakalı

- 1 Bu kitap Bölümü ŞERİYYE SİCİLLERİNE GÖRE 17. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE OSMANLI'DA KADIN (ÜSKÜDAR-KAYSERİ ÖRNEKLERİNDE) isimli doktora tezinden türetilmiştir.
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi, seheryuceturk@osmaniye.edu.tr. ORCID: 0000-0001-9752-2814.

belgeler tasnif edilmiştir. Konu kapsamında gerek metin içerisinde yeri geldikçe tamamı verilen spesifik örnekler ve bu örneklerin değerlendirme ve yorumlarından hareket edilmiş kimi zaman ise bu verilerden spesifik olmayanların tablolaştırma yöntemi kullanılarak sayısal veri olarak iki yerleşim yerinin konu ile ilgili kayıtları karşılaştırılmıştır. Üsküdar mahkeme kayıtları Türkiye Diyanet Vakfı'ndan (TDV) temin edilmiş Kayseri ile alakalı mahkeme defterleri ise T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivinden (BOA) temin edilmiştir. Çalışmada kullanılan 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153 nolu toplam 48 adet defter Üsküdar mahkemesine ait kayıtlardır. Çalışmanın diğer ayağını oluşturan 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 numaralı defterler ise Kayseri mahkemesine ait kayıtlardır. Bu defterlerin her biri taranarak evvelce de üzerinde durulduğu üzere çalışmanın konusu hakkında bilgi içeren defterler seçilmiş ve kullanılmıştır.

Miras

Ölen kişinin, akrabalarına veya miras bırakabileceği kişilere bıraktığı mal, mülk, parayı ifade etmektedir.³ Miras İslam hukukunda feraiz olarak tanımlanmıştır. Feraiz miras bırakanın terekesinin paylaşılması ve hisselerin mirasçılara nasıl, hangi şartlar altında ulaştırılacağı sorunsalları ile ilgilenmektedir.⁴ Miras hukuku ile ilgili olarak temel sorunlar ilk dönemlerden belli ortaya çıkmış olup bu sorunlar Hz. Peygamber'e götürülmüş ve birçoğu çözüme kavuşturulmuştur. Bu cümleden hareketle miras hukuku konusunda hukukçuların görüşlerine çok az ihtiyaç duyulduğu söylenmelidir. Ancak bu durum daima her zaman diliminde aynı şekilde süregelmemiş kimi zaman durumlar bir diğerine aykırılık göstermiştir.⁵

Ölen kişinin ardından terekesi üzerinde dört işlem gerçekleştirilir. Bunlardan ilki kişinin bıraktığı maldan cenaze için sırası ile yıkama, kefenleme ve defin masraflarının çıkarılmasıdır. Ölen kişi bir kadın ise ve zengin olsa dahi cenaze masraflarını karşılamak kocasının üzerine vazifedir. Şayet ölen kişi fakirse ve üzerinde hiç malı yoksa bu kişinin cenazesi için gerekli olan masrafları, kişinin nafakasını ödemekle yükümlü olan kişi karşılar. Nafaka ödeme işi genellikle erkeklerin kadınlara boşanma sonrası yaptıkları bir eylem olduğu düşünüldüğünde bu cümlede de yine erkekler işaret edilmiştir

3 Develioğlu, F. (1996), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, s.651.

4 Cin, H., Akyılmaz, G. (2017), Türk Hukuk Tarihi, 9.Baskı, Sayram Yayınları, Konya, s.447.

5 Aydın, M. A., (2018), Türk Hukuk Tarihi, Beta Yayınları,15. Baskı, İstanbul, s.297.

denilebilir. Ölen kişinin ardından nafakasını ödeyecek kişinin bulunmaması halinde ise cenaze masrafları devlet tarafından karşılanır. Ölen kişinin terekesi üzerinde yapılacak olan ikinci iş kişinin borcu varsa bunların ödenmesidir. İlk iki işlem yapıldıktan sonra kişinin geriye kalan mallı varsa bu malların maddi değerleri belirlenir ve üçe bölünür. Üçe bölünen hisselerden üçte biri ile kişinin vasiyeti varsa yerine getirilir. Bu işlemden sonra geriye kalan malların asılları varisleri arasında paylaşılır. Bu durumda anlaşmazlık söz konusu olacak olursa kalan mallar satılarak elde edilen para, kişinin vârislerine paylaşılır.⁶

Miras bırakma konusunda da bazı şartlar mevcuttur. Bunlar üç kısma ayrılmıştır.

1. Miras bırakan kişinin ölmüş olması gerekir.
2. Miras bırakan kişinin miras bırakacağı kişilerin hayatta olması lazımdır.
3. Mirastan pay alacak vârislerin miras bırakan kişi ile aralarında miras bağı bulunması gerekmektedir.⁷

Bu cümleden yola çıkıldığında mirasçılık için üç sebebin olması gerekmektedir. Bunlar kan hısımlığı, evlilik ve velâdır. Kan hısımlığı ve evlilik devam ettiği sürece karı kocanın mirastan ne kadar pay alacakları iki şekilde yorumlanır. Birinci kademeyi “ashâbü'l-ferâiz” oluşturur. Bunlar karı, koca, baba, anne, kız, oğul kızı, öz kız kardeş, baba bir kız kardeş, anne bir erkek ve kız kardeşler, baba tarafından araya kadın girmeyen dedeler ile anne ve baba tarafından ninelerdir. Ashâbü'l-ferâize ayrılan pay en fazla $\frac{2}{3}$, en az $\frac{1}{8}$ 'dir. Diğer paylar $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ ve $\frac{1}{6}$ şeklindedir. Bu gruptaki kişilerin her biri mirasçı oldukları kişi ile aralarındaki mirasçılık ilişkisine göre farklılık gösteren pay durumları mevcuttur. Farklı olan hisseler “kırk hal” olarak adlandırılmıştır. İkinci derecede “asabe” olarak isimlendirilen yakınlar bulunurlar. Ashâbü'l-ferâizden kalan meblağ ve ashâbü'l ferâizden birinin bulunmadığı zaman kalan meblağın tamamı asabeye geçer. Miras bırakılan kişilerin grubunda bulunan üçüncü gruptaki kişiler “asabe-i

6 Ekinci, E. B. (2012), Osmanlı Hukuku Adalet ve Müllk, 2. Baskı Arı yayınları, İstanbul, s.460-461.

7 Cin, H., Akyılmaz, G., a.g.e, s.450-454. *Bu konu ile ilgili Üsküdar mahkemesinde görülen bir davada Mıraç Mahmud Halife nam kimesnenin kardeşleri İbrahim ve Musa mahkemeye gelip kardeşleri Mıraç Mahmud Halife'nin vefat ettiğini söylemişlerdir. Kardeşlerinden kendilerine düşen hisselerini kardeşlerinin zevcesi olan Belkis nam batundan talep etmişlerdir. Ancak Belkis nam batunun vekili “öldüğü malumumuz değildir” diye inkâr yoluna gitmiştir. İbrahim ve Musa'dan beyyine talep olunduğunda şahitler ifadelerinde “vefat etti ve biznamazını kuldık ve bizim huzurumuzda defin olundu biz bu hususa şahitleriz” diye ikrar etmişlerdir. Belkis batun eşinden kalan mirası paylaşmamak için inkâr yoluna gitmiş olabilir. TDV, ÜŞS No:117,M.1018,1019 (H.1609-1610/1610-1611)6*

nesebiyye” olarak tanımlanırlar. Bu grupta bulunan kişilerin ortak noktaları miras bırakan murise doğrudan ya da erkek aracılığı ile bağlı olmalarıdır. Bu kişiler arasında öncelik bakımından bir sıralama mevcuttur. Birinci grupta “sebebiye” olarak isimlendirilen akrabalar (asabe), miras bırakan kişiye kan bağıyla değil azatlık ilişkisiyle bağlı olan kişileri ifade etmede kullanılır. İkinci grupta bulunanlar Ashâbü'l-ferâiz ve asabe gruplarına girmeyen kız çocukları, amca, dayı ve teyze gibi yakınlı “zevî'l-erhâm” olarak isimlendirmiştir.⁸ Bu grupta bulunan kişilerin miras taksimi yapmaya hakları vardır.

İslam şer'î hukukuna göre miras paylaşımında erkek çocuklara iki pay kız çocuklarına bir pay, verilmesi şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu durumun mantığı araştırılmadığında kimi kesimlerce cinsiyetçi yaklaşım olarak değerlendirilmiş ve erkek çocuklarına yapılan pozitif bir ayrımcılık buna karşın kız çocuklarını öteleme gibi düşüncelere kapılmalarına sebebiyet vermiştir. Oysaki İslam hukuku iktisadi olarak kadını güvence altına almış ve onları mirasa dahi muhtaç bırakmamıştır. Öyle ki İslam hukukuna göre kadının kendisine bile bakması lazım değilken, erkeğin kadına bakma yükümlülüğü söz konusudur. Peki bu durumu açıklayan ve bir mantaliteye oturtan uygulama nedir? Kız çocuklarına verilen miras yapının, erkek çocuklara verilen miras payının yarısı kadar olmasının nedeni, mehir-nafaka sistemidir. Mehir nafaka sisteminde erkeğin omzuna yüklenen maddi yük kadına yüklenenden çok daha ağırdır. Çünkü kız çocukları evlenirlerken babalarından çeyiz ve yarım miras haklarını aldıkları gibi evlendiklerinde eşlerinden mehir boşandıklarında ise nafaka alırlar. Ancak erkekler için durum bu şekilde değildir. Erkekler eğer evlenmeyen kız kardeşleri ve halaları gibi birinci dereceden kan bağı olan kadın yakınları varsa bu kişilerinde nafakalarını ödemek üzerlerine vazifedir. İlâveten erkekler askerlik yapmak ve vatan borcunu ödemekle yükünüdürler. Ancak kız çocukları bunların hiçbirinden sorumlu değildirler.⁹

İslam hukukuna göre miras taksimi konusunda kimlere miras düştüğü ve mirastan ne kadar payları olduğu evvelce ifade edilmiştir. Konu ile alakalı bu noktada Üsküdar ve Kayseri sicillere kaydedilen davalarda erkek ve kadına ne oranda pay düştüğü belgelerde ifade edilmiştir.

Bu durumla ilgili olarak Üsküdar mahkemesine ait bir kayıta; Hatice hatun babası Hamza'dan, kardeşleri Mahmut, Halil ve Halime ve kendisine intikal eden dört sehim hisseden bir sehim hakkını talep etmiştir.¹⁰ Bu

8 Aktan, H. (2005), *MİRAS*, DİA, C.XXX, İstanbul, s.143.

9 Ekinci, E. B., a.g.e., s.470. *Çoğu miras ancak kadının mehri verildikten sonra bölüşülebiliyordu.* Bkz: Faroqhi, S. (2014), Orta Halli Osmanlılar, çev: Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, S.470.

10 TDV, ÜŞS No:107, M.1011-1012(H.1602-1603/1603-1604)63

belgeden Hatice hanımın $\frac{1}{4}$ oranında mirastan hisse aldığı görülmektedir. Miras paylaşımında kadına verilen hisse konusunda sadece Müslüman erkekler ve kadınlar arasında oran $\frac{1}{4}$ olmayıp gayr-i müslim erkekler ve kadınlar arasında da bu oranın geçerli kabul edilmiştir.

Kayseri mahkemesinde görülen zimmilere ait bir davada;

Nazlı binti Serkos, Basuk veled Serkos'u dava etmiştir. Babası Serkos'un evlerinden, bahçesinden, iki adet bağı ve on mud buğdayı ve üç mud arpayı, iki öküz, bir inekten oluşan dört hisseden bir hissesini talep etmiştir.¹¹

Kadınlar her zaman miras alan taraf olmamışlar, vefat ettiklerinde miras bırakmışlardır. Üsküdar mahkemesine yansıyan bir kayıta, karye-i İstavros da fevt olan Fahriye hatunun vefatından sonra mirası, menzil ve bağından toplam 6 sehim olup, 3 sehim zevci Hüseyin'e 2 sehim validesi Kamer hatuna ve 1/6'i de Hasan Paşa ve İbrahim Ağaya intikal etmiştir.¹²

Kadınlar çocuk sahibi olmadan/olamadan vefat ettiklerinde mirasları eşlerine, yakın akrabalarına kalmıştır.¹³ *Hasan Ağa Mahallesinde fevt olan Fatma binti Abdullah hatunun zevci Kurd bin Haydar'dan gayri varis-i marufu olmadığı*¹⁴ şeklindeki ifadedden çocuğu olmadığı anlaşılmaktadır.

*Aynı şekilde Taşköprü nahiyesinde vefat eden Keziban binti Musli'nin çocuğu olmadığı için vefatından sonra mirası, li-ebeveyn karındaşı Şaban'a ve validesi Sultan binti Veli'ye ve zevci Mustafa bin Karaca'ya kalmıştır.*¹⁵ Bu belgelerden de anlaşıldığı gibi vereseler her zaman anne, baba, çocuktan oluşmaz kimi zaman bunların birinin ya da ikisinin yokluğunda farklı kişiler de verese olabilir ve bu hakkı talep edebilirler. Sicillerde emmiogulları¹⁶, yeğenler¹⁷, li-

11 BOA, KŞS No:23, M.1033(H.1623-1624)8/114.

12 TDV, ÜŞS No:116, M.1015-1017(H.1606-1607/1608-1609)121.

13 *Kur'an-ı Kerimde geçen ayette; yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra, eşlerinizin, çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, anası, babası ve çocukları bulunmadığı halde malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, vasiyetten ve borçtan sonra her birinin payı altıda birdir. Bundan fazla iseler üçte bire ortaklırlar. Kimse zarar görmesin; Allah'ın hükmü budur. Allah her şeyi bilendir, ilim sahibidir.* Bkz: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/504/11-12-ayet-tefsiri>. Nisa/12

14 TDV, ÜŞS No:122, M.1021-1022(H.1612-1613/1613-1614)36.

15 TDV, ÜŞS No:122, M.1021-1022(H.1612-1613/1613-1614)69; TDV, ÜŞS No:122, M.1021-1022 (H.1612-1613/1613-15614)71.

16 TDV, ÜŞS No:107, M.1011-1012(H.1602-1603/1603-1604)99.

17 TDV, ÜŞS No:112, M.1013-1014(H.1604-1605/1605-1606)83.

ebeveyn kız ve erkek karındaş¹⁸, karındaşı oğulları¹⁹ gibi erkek ya da kadının yakın akraba ve hısımlarının da mirasçı oldukları tespit edilmiştir. Kadınların çocukları olmadığı ve mirasının birinci dereceden akrabalarından ziyade daha uzak varislere kaldığı durumlarda, veraset konusunda tartışmalar çıkmış “*merhumenin vârisleri oldukları malum değildi*”²⁰ şeklinde inkâr yoluna sapılmaya çalışılmıştır.

Hibe

Kısaca bağışlama, bağış²¹ anlamlarına gelmektedir. Fıkıh terimi olarak bir malın karşılık gözetmeden bir başkasına temlikini ifade eden sözleşmenin adıdır.²² Teberru kelimesi “bir şeyi gönül rızasına dayalı olarak hiçbir karşılık beklemeden vermek” anlamlarına geldiği için bu kelime hibe ile ilişkilendirilebilir.²³ Hibe yapan kimseye İslam hukukunda “vahib” denmiştir. Kendisine hibe yapılan “mevhubunleh” olarak adlandırılmıştır. Hibe konusu olan şeye “mevhub”/“mâl-i mevhub” denmiştir. · Hibeyi kabul etmeye eylemi “ittihab olarak isimlendirilmiştir.²⁴ Hibeye konu olan Hibe yoluyla bedelsiz/karşılıksız olarak bir malın başkasına temlik, sadaka, hediye, infak (nafaka) ve hayır olarak yapıldığında meşru tasarruf olarak değerlendirilmiştir. Hibe hakkı, diğer vârislerin aleyhine olarak onlara zarar verme amacıyla da kullanılabilir. Miras bırakan kişiler vârislerin bazılarında mal kaçırmak için vârislerin bazısına veya yabancılara hibe yapma yolunu tuttukları bilinmektedir.²⁵

Hibe yapılırken şekli bir şart yoktur. Aksine şekil serbestisi ve isimsiz sözleşmeler mevcuttur. Hibe akdi/anlaşması kabul ile başlar kabz ile sonlanır. Akitlerin tescil edilmesi de şart olarak sunulmamıştır. Şahitler huzurunda yapılması yeterli kabul edilmiştir. Hibe yapılırken ilk aşama icaptır. İcap olarak verdim, bağışladım, armağan ettim, sana bıraktım gibi karşı tarafa

18 TDV, ÜŞS No:117, M.1018,1019(H.1609-1610/1610-1611)31.

19 TDV, ÜŞS No:119, M.1019-1020(H.1610-1611/1611-1612)40

20 TDV, ÜŞS No:116, M.1015-1017(H.1606-1607/1608-1609)27.

21 Sami, Şemseddin. (2009). Kâmûs-ı Türkî. Çağrı Yayınları, İstanbul.

22 Bardakoğlu, A. (1998), *Hibe*, DİA, İstanbul, s.421.

23 Aybakan, B. (2011), *Teberru*, DİA, Ankara, s.215.

24 Şener, Abdulkadir. (1984), İSLAM HUKUKUNDA HİBE VE DİĞER TEBERRU ÇEŞİTLERİ, DİYANET DERGİSİ, DİYANET BAŞKANLIĞI YAYINLARI, C.XX, S.2, s.3.

25 Yılmaz, İbrahim. (2017), *İslâm Hukukunda Hibe Yoluyla Varisleri Mirastan Mahrum Etmeye Yönelik Tasarrufların Sınırlandırılması*, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3 yıl: C. 8 cilt: VIII sayı: 18, s.213.

verildiğini ifade eden sözler ile yapılır. Kabul noktasında kabulün gerekli olup olmadığı noktasında İslam hukukçularının farklı görüşleri mevcuttur.²⁶

Hibe Yapan Kadınlar

Hibe gönüllü olarak bir kişinin başka bir kimseye malını karşılık beklemeden vermesi olarak tanımlanmıştır. Bu cümleden olarak denilebilir ki, insanlar mal hibe ederken sicillerden görüldüğü kadarı ile önceliği kendilerine yakın olan kimselere vermişler, böyle bir tanıdıkları olmadığı durumlarda başkalarına vermeyi düşünmüşlerdir. Kadınların mal hibe ederlerken izledikleri sıralamaya bakılırsa önceliği kocalarına vermiş oldukları görülmüştür. Daha sonra kızlarına ve daha az olmak kaydı ile cariyelerine mallarını hibe ettikleri görülmüştür.

1. Üsküdar’da Kadınların Yaptıkları Hibeler ve Hibe Davaları

Kadınların kocalarına yaptıkları hibe	9
Kadınların çocuklarına yaptıkları hibe	7
Kadının kardeşine yaptığı hibe	1
Kadının yaptığı şartlı hibe	1
Kadının hibe konusundaki davası	1
Kadının cariyesine yaptığı hibe	1
	Toplam: 19

2. Kayseri’de Kadınların Yaptıkları Hibeler ve Hibe Davaları

Kadınların kocalarına yaptıkları hibe	4
Kadınların çocuklarına yaptıkları hibe	4
Zımni kadının oğluna yaptığı hibe	1
Kadının cariyesine yaptığı hibe	0
	Toplam: 9

Hibe yapan kadınlara bakıldığı zaman onlardan 5 tanesinin hayır yapmada öncü manasındaki unvan olan “fahri muhadderat”²⁷ unvanlı

26 Beşirli, Mehmet. (2008), OSMANLI’DA HİBE UYGULAMASINA BİR ÖRNEK: ÇORUM KADISI TAYYİP EFENDİ ÖRNEĞİ, ULUSLARARASI OSMANLI’DAN CUMHURİYETE ÇORUM SEMPOZYUMU 23-25 Kasım, C.III, Çorum Belediyesi Yayınları:5, s.1625.

27 TDV, ÜŞS No:122, M.1021-1022(H.1612-1613)7.

oldukları diğerlerinin ise normal statüde kadınlar oldukları görülmektedir. Hibe uygulaması için genel düşünce, “kadınların kolay yoldan mülk edinme şekilleri” şeklinde olmuştur. Her iki mahkemeye yansıyan kayıtlar ışığında kadınların erkeklerden daha fazla olarak mal ve mehir hibe etmiş oldukları tespit edilmiştir. Kadınların hibe etme konusunda ilk sırayı kocalarına, ikinci sırayı çocuklarına verdikleri görülmektedir. Üsküdar mahkemesine ait hibe kaydı içerisinde 9 adet kayıt kadınların kocalarına yaptıkları hibeleri içermektedir. Kayseri mahkemesine ait belgelerden 4 tanesi kadınların kocalarına yaptıkları hibe kayıtlarından oluşmaktadır.

Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine yansıyan dava kayıtlarından kadınların kocalarına mehirlerini hibe etmiş oldukları tespit edilmiştir. Sicillerde bu konu ile ilgili kadınların eşlerine mehirlerinden bir kısmını veya hepsini hibe ettikleri tespit edilmiştir.

Üsküdar mahkemesinde görülen bir davada Takiyeci el hac Cafer Mahallesinde sakin olan Kerime hatun vefat edince 3.000 akçe mehri muhallefatından talep edilmiş, zevci Rıdvan cevaben Kerime hatunun 3.000 akçe hakkı olduğunu, ancak hâl-i hayâta iken 2.200 akçesini kendisine hibe ettiğini söylemiştir.²⁸ Karakadı Mahallesinden Zamane hatun zevci Hasan'a 1.500 akçe mehri müccelinin 200 akçesini hibe ettiğini daha sonra 1.000 akçesini de hibe ettiğini belirtmiştir.²⁹

Aynı konu ile alakalı olarak *Kayseri mahkemesine yansıyan davada, Raziye binti İsmail hatun zevci Mahmut üzerindeki 6.600 akçe mehrinden 2.200 akçesini hibe etmiş³⁰ olduğu görülmektedir. Bu üç belgeden olarak kadınlar kimi zaman mehirlerinin bir kısmını kimi zaman da tamamını hibe etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Kadınların mehirlerinin bir kısmını veya tamamını hibe etmeleri sicillerde geçen olağan durumlardan biridir. Mehir'in hibe edilmesi İslam dini açısından da herhangi bir sakınca taşımamaktadır.³¹ İncelenen Üsküdar ve Kayseri mahkemesine ait sayılarına çok az rastlanan ancak varlığı yadsınamayacak iki belge ile karşılaşılmıştır. Bu belgelerden olarak kadınların*

28 TDV, ÜŞS No:136, M.1027,1028,1029(H.1617-1618/1618-1619/1619-1620)41.

29 TDV, ÜŞS No:138, M.1028-1021(H.1618-1619/1612-1613)27. *Üsküdar mahkemesinde görülen bir davada Kameri hatun ibn Mehmet meclise gelip, zevci el-Hac Mehmet'in validesi Fatma hatun mahzarında ikrar idiptasarrafın şer'iyyesi teberruat-ı merisi câriye olduğu halde 1000 karz-ı Osmani mehri müccelinin zevci Mehmet'e hibe ve temlik ettiğini bildirmiştir.* TDV, ÜŞS no:122, M.1021-1022(H.1612-1613/1613-1614)76.

30 BOA, KŞS No:23, M.1033(H.1623-1624)37/668.

31 <https://kuran-ikerim.org/nisa-suresi-4.ayet-meali-4-4> Bkz: Nisa 4/4. “Mehirlerini kadınlara (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. “Eğer kendi istekleriyleo mebrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin.”

mehirlerini hibe ederlerken bu işi gönüllü mü yapmış oldukları ya da yapmaya zorlanmış mı oldukları sorusunu akıllara getirmektedir.

Bunlardan Üsküdar mahkemesinde görülen bir davada Üsküdar Cami Kebir Mahallesi sakinlerinden Hüseyin Bin Hasan zevcesi Cemile'yi dava etmiş ve mülk menzilin nısfı hissesini Cemile'nin gerdek gecesi kendisine hibe ve temlik ettiğini belirtmiş, Cemile hatun bu konuda münkir olunca Hüseyin durumu şahitler ile ispat etmiştir.³² Gerdek gecesi menzil hissesinin hibe edilmesinden bahsedilmesi ve aynı gece bu duruma şahit dahi edinilmiş olması, bu işin planlı şekilde yapıldığını da düşündürmektedir.

Aynı konu ile alakalı Kayseri mahkemesine ait bir davada;

Bostanlı karyesinde Köse İsmail Ahmet zevcesi Sultan'ı talâk-ı selâse ile mutallak etmesi sonucunda zevcesi Sultan kendisinde olan 500 akçe mehrini dava ettiğinde, İsmail'in "300 akçe mehri var idi onu da geldiği gece hibe eyledi"³³ şeklindeki ifadesi mahkeme kayıtlarına yansımıştır. Bu sicilde geçen "geldiği gece" ifadesi muhtemelen gerdek gecesini işaret eden bir tabirdir.

Hibede tarifine mugayir her zaman, bir kimseye bir malın karşılıksız ve süresiz olarak verilmesi şeklinde olmak zorunda değildir. Malın tasarruf hakkının, belirli bir süre tayin edilerek verilmesi şeklinde de yapılabilmektedir. Bunu sicillere yansıyan belgelerden anlamak mümkündür.

Üsküdar mahkemesine ait gayr-i müslimler arasında geçen hibe ve temlik davasında, *İstavros karyesinde Anastasiye adlı zimmiye sadriye kızı Zafire binti Dimitri'ye mülk bağını 3 sene hibe etmiştir.*³⁴

Bundan ziyade hibelerin şarta bağlı şekilde de yapılmıştır. Üsküdar mahkemesinde görülen bir davada;

*Bazarbaşı Mahallesi sakinelerinden Kameri binti Abdullah nam hatun abret oğlu Recep'e "ben diyar dünyadan diyar ahrete intikal edinceye değin nafaka, kisve ve lazım olan mühimmatı getirmek şartı ile" mülk menzilini hibe ve temlik ettiğini söylemiş oğlu Recep de kabul ve tasdik etmiştir.*³⁵

Kadının böyle bir şart koşması kendisini malı sayesinde güvence altına almak istemesinden dolayı olabilir.

32 TDV, ÜŞS No:141, M.1021-1022(H.1612-1613/1613-1614)44.

33 BOA, KŞS No:16, M.1022(H.1613-1614)12.

34 TDV, ÜŞS No:126, M.1024(H.1615-1616)32.

35 TDV, ÜŞS No:120, M.1019-1020(H.1610-1611/1611-1612)6.

Bu tip hibeler zimmiler arasında da yapılmıştır. *Anna binti Hıvace nam zimmiye üç kıta başını ve dört sahan ve bir kazgan ve bir sini ve bir leğeni oğlu Sefer'e ölünceye dek hissesi üzere hibe ve temlik etmiştir.*³⁶

İslam ve Osmanlı hukuklarının her ikisinde de hibe doğru niyetlerle yapıldığında meşru kabul edilen bir eylem olmuştur. Fakat kişiler niyetlerine göre davranış sergilediklerinde İslam'ın adalet kavramına zarar verecek şekilde fiiller işlemişlerdir. Hibe yapan kişilerin kimi zaman cinsiyete göre hibede bulunmaları, kimi zaman diğer vârislerden mal kaçırma amaçlı eylemler içerisinde olmaları geçmişten beri süregelen uygulamalardır. Miras bırakacak kimseler vârislerden istedikleri kişiyi/kişileri öne alarak hibe uygulamalarında buldukları vakıadır. Bir başka amaçları ise istemedikleri kişileri mirastan mahrum etmek düşüncesidir. Bu amaçla mirasta hakkı olmayan yabancılara dahi hibe yolu ile tasarruf haklarını kötüye kullanıp işlerini halletmişlerdir. İslam Miras Hukukuna göre evvelce de üzerinde durulduğu üzere miras payları açıkça belirlenmiştir. Miras bırakan murisler saklı pay hisse adı verilen kuralları hibe uygulamasını keyfiyetlerine göre kullanarak veya belirtilen miktarları aşacak şekilde yabancı olan kimselere miras verme uygulamaları ile esas mirasçılara mirastan mahrum etme hakkına sahip değillerdir.³⁷ Aile içi hibeler kişilerin mülkiyet haklarını doğrudan etkilemektedir. Aile içinde kadınlara yapılan hibeler kadınların mallarını arttırır. Erkeklerle yapılan hibeler kadınların mirastan elde edeceklerini azaltmaktadır.³⁸

İslam hukukçuları bir malın sadece bir çocuğa hibe edilmesi ve diğer çocuklara bir şey verilmemesi konusunda hibe yapılırken çocuklar arasında eşit davranılması gerektiği, eşit olmayan durumlarda nahoş bir durumun ortaya çıkacağı ve mekrul olmak kaydı ile yine de kabul olacağı şeklinde görüş bildirmişlerdir.³⁹ Söz konusu durum ayrıca çocuklar arasında husumetin de gelişmesine sebep olacaktır. Kin ve nefret duyguları ile hareket edenler arasında sıla-i rahim akrabalık ilişkileri zarar görür ve bu durumu İslam tasvip etmemektedir.⁴⁰ Kadınların mallarını hibe ettikleri zaman bunu

36 BOA, KŞS No:25, M.1034(H.1624-1625)23/241.

37 Yılmaz, İbrahim. (2017), a.g.m., s.211-213.

38 Şimşek, Ayşe. (2020), 1723-1724 Yıllarında Konya'da Hibe'nin Panoraması: Hak mı, Haksızlık mı?, dergİabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Cilt:8, Sayı:2, 8: s.526.

39 Şener, Abdülkadir. (1984), İslam Hukukunda Hibe, (Doçentlik Tezi), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No. 162, s.80-81. Bkz: Şener. (1984), s.16. "Nu'man b. Beşir, oğlu Muhammed'e bir şey bağışlamış fakat karısı Amre binti Ravâha, ona, 'Hz. Peygamber'i buna şahit yapmazsan razı olmam' demiştir. Bunun üzerine Nu'man b. Beşir, Hz. Peygamber'e gelip 'Amre binti Ravâha'dan doğmuş olan bu oğluma bir şey bağışladım; o da seni bu işe şahid yapmamı istedi' demiş; Hz. Peygamber ise, 'öteki çocuklarına da bunun benzerini bağışladın mı?' diye sormuş, 'hayır' cevabını alınca, 'çocuklarınız arasında adaletli davranın.' buyurmuştur".

40 Köse, Saffet. (1999), İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış (Hibe) Konusunda

geride kalan vereselerine haber vermedikleri durumlarda bu malların talep edilmesi sonucu hibe eve temlik edildiği vereseler tarafından ancak o zaman öğrenilebilmiştir. Bununla ilgili her iki mahkemeye yansıyan davalar ilginçtir.

Üsküdar mahkemesine ait bir belgede;

Bülbül Deresi mahallesinde fevt olan Fatma hatunun sadriye kızı ve verese olan Hatice hatun annesinden kalan evleri vekil yolu ile talep ettiğinde annesinin bu evleri hayatta iken zevci Mustafa'ya hibe ve temlik ettiğini öğrenmiştir. Mustafa bu durumu şahitler ile ispat etmiştir.⁴¹

Bu belgede olduğu gibi ebeveynler kimi zaman seçtikleri bir çocuğuna diğerlerinin haberi dahi olmadan sağlıklarında hibe yapmışlardır. Bu durum diğer çocuklar için çoğu zaman çok geç öğrendikleri bir bilgi olarak gizli kalmıştır.

Kayseri mahkemesine yansıyan hibe kaydında;

Aişe nam hatunun üç oğlu olup bunlardan sadece bir oğlu Ali'ye mülk menziline ve bağını hibe ve temlik etmesi diğer oğullarına bir şey vermemesi yönüyle dikkat çeken bir belgedir.⁴²

Hibeler genellikle kişilerin yakınlarına yaptıkları bir eylemdir. Ancak durumun aksine cariyelere de hibe yapılmış olduğu görülmektedir. Cariyelerin efendileri ile uzun yıllar birlikte yaşadıkları ve onların hizmetlerinde buldukları düşünülecek olursa – aralarında oluşan bu samimiyet neticesinde- onlara da miras bırakmak ya da mal hibe etmek çok da uzak olmayan bir ihtimaldir. Ancak bundan daha öncelikli olan durum ise kadınların mallarını bırakacakları kimseleri olmadığı durumlarda da mallarını başka bir kimse ve kurumlara hibe ettikleri ve –daha sonra yeri geldiğinde de değinileceği üzere- vakfettikleri bilinmektedir.

Bu cümleden olarak Üsküdar mahkeme kaydında;

Üsküdar'da Kara kadı Mahallesinde sakine Zamane binti Abdullah hatun cariyesi Zahide binti Abdullah'a mülkünden bir faraş beledi ve iki beledi yastık, bir alaca yorgan, iki minder ve bir yasdık ve aher ve bir beyaz çarşaf ve iki pare keten bezi ve bir alaca pişkir ve bir hamam esbabı ve bir kaftan ve bir zıbın ve bir tülbent ve bir kalıçe ve bir alaca kilim ve bir ikal sandık ve bir güğüm ve bir ıbrık ve bir maşrapa ve bir sahan ve üç tepsi ve kevgir ve kepçe

Çocukları Arasında Yaptığı Ayrımcılık, Mehir Aile Dergisi, S.4, s.16.

41 TDV, ÜŞS No:107, M.1011-1012(H.1602-1603/1603-1604)88.

42 BOA, KŞS No:20, M.1028(H.1618-1619)62.

ve culahdar kahir ve culha⁴³ tarağı ve bir kazma ve bir balta ve cümle esbabı cariyesi Zahide'ye hibe ve temlik etmiştir.⁴⁴

Söz konusu durumun aksini örneklendiren belgede;

Üsküdar mahkeme kayıtlarına yansımıştır. Mahmiyye-i Üsküdar'da Kadı asker Mahallesi sakinelerinden Servinaz hatun bir bab oda ve bahçesini zevci Hasan'a hibe etmiş⁴⁵ olduğu tespit edilmiştir. Burada Servinaz hatunun malını bırakacak zevci bulunmaktadır. Ancak devam eden belgede Servinaz hatunun ma'tuk(a)⁴⁶sı olan Raziye Binti Abdullah'a malından atlas kaftan ve bir ibrişim alaca kaftan ve bir kırmızı makrome ve bir tencere ve abaki köhne sandığı Raziye'ye hibe ettiğine dairdir.⁴⁷

Efendilerinin cariyelerini hibe ettikleri durumlarda söz konusu olmuştur.

Üsküdar'da Atpazarı mevkiinde sakine Saliha binti Mahmut hatun zevci Abdülhalim'e cariyesi Hüma binti Abdullah'ı hibe ve temlik etmiştir.⁴⁸

Bu konu ile ilgili Kayseri mahkemesine yansıyan belge bulunmamaktadır.

Hibe Yapılan Kadınlar

Kadınların erkeklere mal hibe ettikleri gibi erkeklerin de kadınlara mal ve çeşitli emtiayı hibe etmiş oldukları hem Üsküdar ve hem de Kayseri sicillerindeki kayıtlara yansımıştır.

3. Üsküdar'da Erkeklerin Yaptıkları Hibeler ve Hibe Davaları

Erkeklerin eşlerine yaptıkları hibe	7
Erkeğin kadının mehrine karşılık mal hibe etmesi	1
Erkeklerin kızlarına yaptıkları hibe	8
Erkeklerin oğluna yaptıkları hibe	1
Zimmilerin yaptığı hibe	1
Şartlı hibeler, hibe davaları	6
	Toplam: 24

43 <http://www.lugatim.com/s/%C3%A7ulha> Bkz: (Fars. *cūlah* – *cūlābe*'den) El tezgâhında bez dokuyan kimse, dokumacı.

44 TDV, ÜŞS No:138, M.1028-1021(H. 1618-1619/1612-1613)27.

45 TDV, ÜŞS No:123, M.1021-1022(H.1612-1613/1613-1614)21.

46 <http://www.lugatim.com/s/matuk>. Bkz: (قوتعم) *şif*: (Ar. *itk* "âzat etmek"ten *ma'tük*) Âzat edilmiş, hürriyetine kavuşturulmuş, azatlı.

47 TDV, ÜŞS No: 123, M.1021-1022(H.1612-1613/1613-1614)21.

48 TDV, ÜŞS No:124, M.1022-1023(H.1613-1614/1614-1615)65.

4. Kayseri’de Erkeklerin Yaptıkları Hibeler ve Hibe Davaları

Erkeğin eşine yaptığı hibe	1
Erkeğin eşine mehri karşılığı yaptığı hibe	1
Hibe davası	3
	Toplam:5

Üsküdar ve Kayseri mahkemelerine ait 3 ve 4’ nolu tablolarda erkeklerin kadınlara yaptıkları hibeler sayısal veri olarak ifade edilmiştir. Ancak sicillerin içerikleri söz konusu olduğunda Üsküdar mahkemesine yansıyan davalardan erkeklerin kadınlara oranla, kadınlara daha az hibe yaptıkları tespit edilmiştir. Erkeklerin genel olarak zevcelerine ve kızlarına mal hibe ettikleri, daha az sayıda olmak kaydı ile erkek evlatlarına mal hibe ettikleri tespit edilmiştir. Üsküdar’a oranla Kayseri mahkemesine ait 4’ nolu çizelgede yapılan hibe miktarlarının çok daha düşük olduğu görülmektedir. Üsküdar ve Kayseri mahkemesinde erkeklerin kadınlara yaptığı hibede kadınların aksine birinci sırayı kız çocuklarına verip ikinci sırada eşlerine mal hibe ettikleri tespit edilmiştir. Bu cümleden olarak erkekler kız çocuklarına hibe yaparlarken bunu herhangi bir şarta bağlı olmadan yaptıkları tespit edilmiştir.

Üsküdar mahkemesine ait kayıтта;

Mahmut bin Ali sulbi kızı Hava’ya mülk menziline hibe etmiştir.⁴⁹ Üsküdar mahkemesine ait bir başka kayıтта Davud Çavuş bin Hızır hâl-i hayatında iken sulbi kızı Hava’ya birbirine muttasıl 7 bab dükkânını hibe ve temlik etmiştir.⁵⁰

Davud Çavuş bin Hızır isimli kıptinin vereseleri li-ebeveyn karındaş oğulları ve zevcesi de olduğu halde malını hayatta iken kızına hibe etmiş olması ve diğer vereselerinde bunu kabul ettiklerini bildirmeleri bu malın bilinçli şekilde belki çeyiz olarak kızına bırakmış olma ihtimalini düşündürmektedir.

Erkeklerin eşlerine hibe yaparlarken, kadınların erkeklere yaptığı hibelerdeki gibi tamamen karşılıksız olarak yapmamış olduğu tespit edilmiştir. Erkeklerin kadınlara yaptığı hibelerin kadınlara olan borçlarına karşılık yapmış oldukları görülmüştür.

Bu durumla alakalı olarak;

49 TDV, ÜŞŞ No:113, M.1014(H.1605-1606)59. Ayrıca sulbi oğlu Recep’e ve sulbi kızı Fatma’ya da mülkhibe etmiştir.

50 TDV, ÜŞŞ No:119, M.1019-1020(H.1610-1611/1611-1612)1.

Üsküdar'da Hâce Hüsnâ Hatun Mahallesi'nde Ahmet bin Abdülvahap mülkünü kızı Ümmü Hatun'a hibe etmiştir, zevcesi Fatma binti Mirza Hatuna mülk menziline 3.000 akçe mehri müecceli mukabelesinde hibe ettiğini⁵¹ belirtmiştir.

Ahmet bin Abdülvahap kızı Ümmü hatuna mülk hibe ederken bunu herhangi bir şarta bağlamamış ancak zevcesi Fatma hatuna mülk hibe ederken bunu mehri karşılığı vermiş olduğu sicilden anlaşılmaktadır.

Aynı mantıkla Kayseri mahkemesinde yapılmış olan hibe kaydında,

Mehmet'in zevcesi Emine'ye "bir düvelik bir tab hane ve bir oda ve bir çardak ve bir su kuyusunu müstemil mülk menziline kuyudan doğru havlu kapısına varınca mehri için" hibe etmiş⁵² olduğu tespit edilmiştir.

Ancak durumun aksine nadir olarak Kayseri mahkemesine ait bir kayıta;

"Ümmügülsüm hatunun hâl-i hayatında iken mehri müeccelini zevci İnyetullah Çelebiye hibe edip Kahraman isimli cariyesini almış" olduğu şeklinde geçen ifadede de anlaşılacağı üzere Ümmügülsüm hatun mehrinin tamamını zevcine hibe etmiştir.⁵³ Ancak bunun karşılığında zevcinden Kahraman isimli cariyesini almıştır.

Daha önce kadınların mallarını vakfederken veya hibe yaparlarken özellikle çocukları olmadığı zaman veya mallarını bırakacakları vereseleri olmadığı zaman mallarını cariyelerine ya da vakıflara bırakmış oldukları ifade edilmişti. Erkekler tarafından yapılan hibelerde de sayıları çok az olan bu tür belgelere rastlanmıştır.

Durumu örneklendiren Üsküdar mahkemesine ait bir kayıta,

Bayezid bin Abdullah beslemesi Aişe hatuna bir beledi döşek ve bir yemeni yorgan ve iki adet yastık kılıfı ve iki alaca kilim ve iki askılı sahan ve bir tencere ve bir ağaç sandık ve bir ağaç siniyi hibe ve temlik etmiş⁵⁴ olduğu görülmektedir.

Bu belgeden olarak yine daha önce de bahsi geçtiği gibi hibe edilen malların sadece taşınmazlardan oluşmadığı her türlü günlük kullanımda olan ev eşyası veya günlük kullanılan esbap ve emtianın da hibe edilebildiği görülmektedir.

51 TDV, ÜŞS No:117, M.1018-1019(H.1609-1610/1610-1611)63.

52 BOA, KŞS No:13, M.1019(H.1610-1611)13/157.

53 BOA, KŞS No:24, M.1033 (H.1623-1624) 46/1.

54 TDV, ÜŞS No:125, M.1022-1024 (H.1613-1614/1615-1616) 21.

Modern hukukta yer alan ariyet İslam hukukunda, bir malın kullanma hakkının verilmesi şeklinde cereyan etmiştir. Hibede genellikle sevap işlemek amacı güdülmüş buna karşın ariyette malın sadece kullanma hakkı karşı tarafa verilir. Böylelikle hibede bağışlanılan malın mülkiyeti bağışlanana verilirken ariyette mülkiyet ariyet veren kişinin kendisinde kalır.⁵⁵

Yapılan hibeler daha önce de bahsi geçtiği üzere her zaman malın tamamının verilmesi şeklinde olmayıp, malın belli bir tasarruf süresinin verilmesi şeklinde de olmuştur.

Bu cümleden olarak *Sinan bin Abdullah nam kimesne sağıre kızı Hatice'ye mülkünün 10 yıllık tasarruf hakkını hibe etmiştir.*⁵⁶ Kayseri mahkemesine ait bir davada *Hasan Paşa on yıldan beri başını Meryem hatuna bağışlamış*⁵⁷ olduğu tespit edilmiştir.

Kayseri mahkemesine ait bir başka kayıta;

Satı hatunun zevci Ali Bey'i kendisine vekil tayin edip kızı Şakire'yi Hacı Hüseyin'in oğlu Mustafa'ya nikâh ile verdiği zaman beraberinde bir takım cihazı bir sene âriyet nas üzere verdiğini bildirmiştir. Söz konusu cihazların ariyet nas⁵⁸ üzere verilmiş olduğunu Hacı Hüseyin ilam etmiştir. Buna rağmen verilen cihazı teslimden imtina etmesini Satı hatun dava etmiştir. Hacı Hüseyin'e sorulduğunda inkâr ile cevap vermiş ve Şakire'ye babasının hal-i hayatında iken vermiş olduğunu âriyet ettiğini bilmediğini söylemiştir. Bunun üzerine vekil Ali Bey şahitler getirmiş ve şahitler söz konusu esbabın âriyet üzere verilmiş olduğunu ifade etmişlerdir.⁵⁹

Öncelikli olarak bu belgede dikkat çeken husus Satı hatunun kendisine vekil tayin ettiği kişinin zevci Ali olarak sicile kaydedilmiş olması ve bu davayı Satı hatun adına Ali'nin yürütüyor olmasıdır. Buna karşın dava da Hüseyin'in inkâr ettiği zaman “âriyet olduğunu bilmem Şakire'ye babası hal-i hayatında iken vermiş” şeklindeki ifadesinden Şakire'nin babasının ölmüş olduğu Ali'nin onun üvey babası olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte “âriyet nas” olarak ifade edilen kelimenin de bir çeşit hibe olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu belgede “bir sene içinde” şeklinde bir zaman dilimine işaret ediliyor olması söz konusu malın belirli zaman diliminde karşı tarafa verilmiş olduğunu göstermektedir. Söz konusu süre dolduğu zaman Satı hatun bu esbapları kızının kaynatasından

55 Şener, Abdülkadir. (1984), a.g.t., s.20-21.

56 TDV, ÜŞS No:125, M.1022-1024(H.1613-1614/1615-1616)61, KŞS No:23,1033 (1623-1624) 32/562.

57 BOA, KŞS No:23, M.1033 (H.1623-1624) 32/562.

58 Bkz: Ödünç, eğreti. Gözübenli, Beşir, (1991), ÂRİYET”, DİA, İstanbul, s.379. Bir malın menfaatini, istifadesini bedelsiz olarak temliketmek, vermek. Bkz: Devellioğlu, a.g. s, s.38.

59 BOA, KŞS No:15, M.1020 (H.1611-1612)5/56.

talep ettiği anlaşılmaktadır. Hibe konusunda sadece Müslümanların değil gayr-i Müslimlerin de hibe yapmış oldukları görülmektedir. *Dimitri veled Bali nam zimmi ve zevcesi Anastasya kızları Zafire'ye mülk bağlarının 8 yıllık kullanım hakkını vermişlerdir.*⁶⁰ *Tüm bu davalar içerisinde rastlamadığımız ancak nadir de olsa rastlanılan bir durum olarak ifade edilen çocukların da ailelerine hibe de buldukları bilgisi de mevcuttur.*⁶¹

SONUÇ

Hibe esasında bağış hediye gibi anlamları içeren İslam Dininin özellikle sevap işleme noktasında hediye verilmesi işini desteklemesinden dolayı yaygın bir uygulama olmuştur. Hibe yapılması hususunda ise miras hukukunun belirlediği sınırı aşmamak kaydı ile yapılmasında herhangi bir beis görülmemiştir. Ancak tüm uygulamalarda olduğu gibi hibe uygulamasının da farklı uygulamalar ve farklı niyetler ön plana çıkmıştır. Hibe yapma noktasında bir kişinin diğerine borcu olduğu durumlarda alacaklının borcun bir kısmını hibe yapması usulü ile alacağını düşürmesi, ebeveynlerin mirastan mal kaçırmak için sağlıklarında iken seçtikleri bir mirasçısına diğerinin haberi olmaksızın hibe yapmaları veya kendilerine yabancı olan kişilere hibede bulunmaları gibi çeşitli amaçlar içererek yapılmıştır. İslam hukukunda ebeveynlere hibe konusunda özellikle çocuklar arasında adaleti sağlamaları birine hibe yapıyorlarsa diğerine de mutlaka o miktar karşılığı hibe yapmaları gerektiği şeklinde telkinlerde bulunulmuştur. Üsküdar ve Kayseri mahkeme kayıtları incelendiğinde hibelerin hem erkekler tarafından kadınlara hem kadınlar tarafından erkeklere, ebeveynlerin çocuklarına yaptıkları hibeler söz konusu olmuştur. Burada dikkat çeken durum tablolarda ve spesifik örneklerde belirtildiği üzere kişilerin hibe yapma noktasındaki niyetlerinin tespitine çalışmaktır. Özellikle erkeklerin kız çocuklarına hibe yaparlarken bir karşılık beklemeden vermelerinden onların yaptıkları bu hibelerin çeyiz maksatlı olmuş olabileceği yönündedir. Ancak erkekler kadınlara hibe yapma noktasında genellikle onlara olan mehir borçlarına karşılık olması için yaptıkları belirtilmiştir. Üsküdar mahkeme kayıtlarında ifade edildiği üzere kişiler çocukları olmadığı durumlarda cariyelerine de mal hibe edebilmişlerdir. Aynı şekilde cariyeleri hibe emtiası olarak birbirlerine hibe etmişlerdir. Hibe sadece Müslümanlar arasında değil gayr-i müslimler arasında da uygulanmıştır. Onlar da tıpkı Müslümanlar gibi aynı usulleri tatbik etmişler erkekler kadınlara kadınlara erkeklere ve ebeveynler çocuklarına veya kendilerinin belirlediği sadece bir varislerine hibe yapabilmişlerdir.

60 TDV, ÜŞS no:119, M.1019-1020(H.1610-1611-1611-1612)83.

61 Dörtok, Abacı, Zeynep. (2009), "HİBE" AS AN INSTRUMENT OF TRANSGENERATION COMMODITY TRANSFER IN THE OTTOMAN SOCIETY, U.Ü. FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ Yıl: 10, Sayı: 17, 2, s.421.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

(BOA, KŞS NO), TC. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kayseri Şer'iyye Sicilleri
BOA, KŞS No:13, M.1019(H.1610-1611)13/157.

BOA, KŞS No:15, M.1020(H.1611-1612)5/56.

BOA, KŞS No:16, M.1022(H.1613-1614)12.

BOA, KŞS No:20, M.1028(H.1618-1619)62.

BOA, KŞS No:23, M.1033(H.1623-1624)32/562, 8/114, 37/668, 32/562.

BOA, KŞS No:24, M.1033(H.1623-1624)46/1.

BOA, KŞS No:25, M.1034(H.1624-1625)23/241.

(TDV, ÜŞS NO), Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şer'iyye Sicilleri

TDV, ÜŞS No:107, M.1011-1012(H.1602-1603/1603-1604)63, 99, 88.

TDV, ÜŞS No:112, M.1013-1014 (H.1604-1605/1605-1606)83.

TDV, ÜŞS No:113, M.1014(H.1605-1606)59.

TDV, ÜŞS No:116, M.1015-1017(H.1606-1607/1608-1609)121, 27.

TDV, ÜŞS No:117, M.1018,1019(H.1609-1610/1610-1611)6, 31, 63.

TDV, ÜŞS No:119, M.1019-1020(H.1610-1611-1611-1612)8, 1, 40.

TDV, ÜŞS No:120, M.1019-1020(H.1610-1611/1611-1612)6.

TDV, ÜŞS No:122, M.1021-1022(H.1612-1613/1613-1614)36, 69, 71, 7, 76.

TDV, ÜŞS No: 123, M.1021-1022(H.1612-1613/1613-1614)21.

TDV, ÜŞS No:124, M.1022-1023(H.1613-1614/1614-1615)65.

TDV, ÜŞS No:125, M.1022-1024(H.1613-1614/1615-1616)21, 61.

TDV, ÜŞS No:126, M.1024(H.1615-1616)32.

TDV, ÜŞS No:136, M.1027,1028,1029
(H.1617-1618/1618-1619/1619-1620)41.

TDV, ÜŞS No:138, M.1028-1021(H.1618-1619/1612-1613)27.

TDV, ÜŞS No:141, M.1021-1022(H.1612-1613/1613-1614)44.

Basılı Kaynaklar

Aktan, H. (2005), *MİRAS, DİA*, C.XXX, İstanbul, s.143.

Aybakan, B. (2011), *Teberru*, *DİA*, Ankara, s.215.

Aydın, M. A. (2018), *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları,15. Baskı, İstanbul, s.297.

Bardakoğlu, A. (1998), *Hibe*, *DİA*, İstanbul, s.421.

Beşirli, Mehmet. (2008), *OSMANLI'DA HİBE UYGULAMASINA BİR ÖRNEK: ÇORUM KADISI TAYYİP EFENDİ ÖRNEĞİ, ULUSLARARASI OSMANLI'DAN CUMHURİYETE ÇORUM SEMPOZYUMU 23-25 Kasım, C.III, Çorum Belediyesi Yayınları:5, s.1595-1613.*

- Cin, H. Akyılmaz, G. (2017), Türk Hukuk Tarihi, 9.Baskı, Sayram Yayınları, Konya, s.447.
- Develioğlu, F. (1996), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, s.651.
- Dörtok, Abacı, Zeynep. (2009), "HİBE" AS AN INSTRUMENT OF TRANS-GENERATION COMMODITY TRANSFER IN THE OTTOMAN SOCIETY, U.Ü. FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ Yıl: 10, Sayı: 17, 2, s.413-428.
- Ekinci, E. B. (2012), Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, 2. Baskı Arı yayınları, İstanbul, s.460-461.
- Faroqhi, S. (2014), Orta Halli Osmanlılar, çev: Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.470.
- Gözübenli, Beşir. (1991), ÂRİYET", DİA, İstanbul, s.379.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/504/11-12-ayet-tefsiri.Nisa/12>
- <https://www.luggat.com/index.php#ceviri>
- <https://kuran-ikerim.org/nisa-suresi-4.ayet-meali-4-4>
- Köse, Saffet. (1999), İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış (Hibe) Konusunda Çocukları Arasında Yaptığı Ayrımcılık, Mehir Aile Dergisi, S.4, s.14-20.
- Sami, Şemseddin. (2009). Kâmûs-ı Türkî. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Şener, Abdülkadir. (1984), İslam Hukukunda Hibe, (Doçentlik Tezi), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No. 162, s.20-21.
- Şener, Abdülkadir. (1984), İSLAM HUKUKUNDA HİBE VE DİĞER TEBERRU ÇEŞİTLERİ, DİYANET DERGİSİ, DİYANET BAŞKANLIĞI YAYINLARI, C.XX, S.2, s. 2-11.
- Şimşek, Ayşe. (2020), 1723-1724 Yıllarında Konya'da Hibe'nin Panoraması: Hak mı, Haksızlık mı?, dergi abant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Cilt:8, Sayı:2, 8: s.518-540.
- Yılmaz, İbrahim. (2017), *İslâm Hukukunda Hibe Yoluyla Varisleri Mirastan Mahrum Etmeye Yönelik Tasarrufların Sınırlandırılması*, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3 yıl: C. 8 cilt: VIII sayı: 18, s.211-232.